

УДК 159.922.76-056.262:316.77

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ

Якуба А.М.

ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»

В науковій статті представлено дослідження аналізу психологічних особливостей комунікативної сфери дітей з вадами зору.

В научной статье представлено исследование анализа психологических особенностей коммуникативной сферы детей с нарушениями зрения.

In the scientific article research of analysis of psychological features of communicative sphere of children is presented flawy sight.

Ключові слова: комунікативна сфера, комунікативні навички, комунікативні потреби, діти з вадами зору, слабозорі діти, проблеми спілкування слабозорих дітей.

Ключевые слова: коммуникативная сфера, коммуникативные навыки, коммуникативные потребности, дети с нарушениями зрения, слабовидящие дети, проблемы общения слабовидящих детей.

Keywords: communicative sphere, communicative skills, communicative necessities, children with paropsiss, cecutient children, problems of commonication of cecutient children.

Зір відіграє провідну роль в орієнтуванні, пізнавальній та трудовій діяльності людини. Візуальне сприймання людьми одне одного дуже важливе для встановлення міжособистісних стосунків і визначається функціонуванням зорового аналізатора. При порушенні його діяльності у дитини виникають значні труднощі в пізнанні світу та орієнтуванні в ньому, в здійсненні контактів із людьми, що її оточують, у різних видах діяльності.

Відомо також, що зоровий аналізатор є головним інформатором людини. В процесі дозрівання, нагромаджувана зорова інформація диференціюється, ускладнюється і, тісно взаємодіючи з мисленням, пам'яттю, мовою і моторикою, робить вплив на формування інтелекту й особистості людини.

Сліпота та слабозорість є категорією психофізичних порушень, що проявляються в обмеженні зорового сприйняття або його відсутності, що впливає на увесь процес формування і розвитку особистості. У осіб з порушеннями зору виникають специфічні особливості діяльності, спілкування і психофізичного розвитку (Гребенюк Т.М., Синьова Є.П., Федоренко С.В.) [4].

Наукові доробки провідних вчених В.Кобильченка, Є.Синьової, Ю.Войтюка, І.Сасіної та ін. у галузі тифлопсихології та корекційної педагогіки, при вивченні специфіки міжособистісних стосунків та емоційних особливостей спілкування осіб з порушеннями зору у підлітковому та дорослому віці, показують, що виявлені авторами особливості досліджуваних феноменів є наслідком порушень, які виникли в більш ранньому віці [5].

У тифлопсихології відомо, у тих випадках, коли дефект зору обтяжений різноманітними супутніми нейроаномаліями та неадекватними соціально-педагогічними вимогами до дитини, може виникнути комунікативна напруженість, яка деформує міжособистісні стосунки, викликаючи високу тривожність, аутичність та своєрідні поведінкові розлади (М.І.Земцова, О.М.Стерніна, О.Г.Литвак) [2].

Реалії сьогодення показують, що навчання слабозорих дітей в Україні здійснюється переважно у спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах в умовах спілкування з такими ж дітьми, що в подальшому ускладнює їх інтеграцію у суспільство. За результатами проведених психологічних досліджень (М.Земцова, А.Каплан, В.Матвєєва, Л.Новікова, М.Певзнер, Н.Пільман, Л.Солнцева) виявлено такі основні психологічні проблеми у дітей з порушеннями зору: соціальна дезадаптація, депресія, низький рівень розвитку комунікативних навичок (найчастіше, як наслідок соціальної ізоляції), і, в результаті, емоційна нестабільність, неадекватна самооцінка, емоційні проблеми [3].

Таким чином, актуальність визначеної проблеми зумовила визначення теми наукової статті: «Психологічні особливості комунікативної сфери дітей з вадами зору».

Об'єкт дослідження: комунікативна сфера дітей з вадами зору.

Предмет дослідження: психологічні особливості комунікативної сфери дітей з вадами зору.

Мета дослідження: виявлення психологічних особливостей комунікативної сфери дітей з вадами зору.

У сучасній психологічній науці спілкування визначається як складний, багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми, який породжується потребами у спільній діяльності; містить у собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння партнера у спілкуванні [1].

Спілкування має величезне значення для загального психічного розвитку дитини, для становлення його як особистості, розвитку його самооцінки.

Спілкування не обмежується оволодінням мовленням. Його використання надзвичайно розширює можливості спілкування і його вплив на інші види діяльності дитини.

У дослідженнях Нікуліної Г.В. виявлено залежність між глибиною зорових порушень школярів і рівнем розвитку комунікативних вмінь, формування яких спирається на наявний комунікативний досвід, оволодіння яким відбувається в ході наслідувальної діяльності, коли зоровий аналізатор відіграє найважливішу роль. Умови зорової депривації, що обумовлюють зниження якості й швидкості сприйнятої зорової інформації або повну її відсутність, спільно з недостатньо сформованим

умінням використання інформації, отриманої за допомогою інших аналізаторів, і відносно низьким рівнем розвитку комунікативного досвіду старших школярів, детермінують виникнення залежності між рівнем розвитку комунікативних умінь і глибиною зорових порушень [5].

Таким чином, мовленнєве навчання - основа формування всієї психічної організації людини. Воно визначає розвиток внутрішнього змісту особистості, її індивідуальні психічні властивості і якості, структуру свідомості, які здійснюють в свою чергу регулюючий вплив на організацію спільних дій із іншими людьми, а також на всі психічні процеси (сприйняття, мислення та ін.). І чим досконаліше мовлення, як інструмент спілкування, тим успішніше йде навчання і подальший розвиток людини.

Для дітей з порушенням зору роль спілкування зростає, так як воно є одним з необхідних умов формування системи компенсації сліпоти та слабкозорості у дітей на ранніх стадіях розвитку.

Як вже було проаналізовано, в спілкуванні проходить формування всіх психологічних властивостей особистості, її соціалізація. Тому організація змістового і цілеспрямованого спілкування слабозорих дітей є основою ефективного засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для повноцінної інтеграції їх у суспільство.

При соціалізації дітей з вадами зору проблемами є складності навичок міжособистісного спілкування в соціальному середовищі, за наявності та сформованості потреби у спілкуванні, неадекватна самооцінка, схильність до соціального утриманства.

Дослідженнями багатьох психологів виявлено труднощі соціалізації сліпих дітей, що виникають, перш за все із-за відсутності у них навичок спілкування.

Діти цієї категорії не мають можливості користуватися виразними засобами, сам процес спілкування стає можливим тільки з появою мовних звуків.

У них часто спостерігаються труднощі у встановленні контактів з оточуючими, підтримці процесу спілкування, що викликано слабким володінням засобами спілкування, для формування яких необхідна всіх аналізаторів.

Неможливість дистантного сприйняття мімічних і пантомімічних проявів співрозмовника призводить до неадекватного сприйняття його реальних характеристик і станів, а також викликає труднощі формування правильної мови [6].

Діти з порушенням зору не можуть залучати до себе увагу партнера, часто не знають, як потрібно звернутися з проханням до оточуючих. Їхні висловлювання часто залишаються непоміченими, так як не були адресовані комусь конкретно.

Крім того, у дітей спостерігається мала активність при вступі в контакт і відповідях на звернення через відсутність навичок ведення бесід, діалогів, тобто засобів мовного спілкування.

Всі ці недоліки в розвитку вказують на необхідність спеціального навчання дітей з порушенням зору немовних і мовним засобів спілкування.

Розвиток спілкування як зміна якісно - цілісних своєрідних форм комунікативної діяльності відбувається не шляхом простого накопичення засобів спілкування, виникнення нових мотивів і потреб, а як результат розвитку психічних новоутворень.

Дослідження ролі і функції спілкування дітей з порушеннями зору в їх загальному психічному розвитку показує, що вона є необхідною умовою формування системи компенсації сліпоти та слабкозорістю на ранніх стадіях розвитку.

Зоровий дефект викликає утрудненість спілкування, змушуючи дитину відчувати себе знедоленим.

А неадекватна самооцінка і слабка соціальна адаптація призводять до порушень процесу міжособистісного спілкування. Це пов'язано з тим, що дитина, яка погано бачить, позбавлена можливості безпосереднього зорового наслідування - одного з каналів самостійного придбання знань.

Це призводить до того, що діти з порушеннями зору до початку дошкільного віку оволодівають уміннями активно користуватися мовою у процесі спілкування з дорослими, але мають значно збіднений предметно - практичний досвід.

Таким чином, можна зробити висновок, що спілкування у дітей з порушенням зору грає велику роль і воно необхідне для всебічного розвитку дитини. Процес мовного спілкування дозволяє прискорити і вдосконалити формування предметних дій.

Таким чином, узагальнюючи результати дослідження психологічних особливостей комунікативної сфери дітей з вадами зору, можна стверджувати, що поведінка респондентів зазвичай характеризується низькою комунікативною активністю, інтровертованістю, тривожністю.

Крім того, для дітей з вадами зору, в більшості своїй, характерний середній рівень вияву вад особистісного розвитку (таких як тривожність, замкнутість, невпевненість). Ці особистісні прояви виступають індивідуально-психічними складовими поведінки дітей з вадами зору в комунікативних ситуаціях. Такі особистісні поведінкові характеристики, як відлюдкуватість та невпевненість в ситуації міжособистісної взаємодії, зумовлені недостатнім виявом (недостатньою сформованістю) потреби у спілкуванні як потреби у взаємодії з іншою людиною, низьким рівнем сформованості комунікативних навичок та можливим негативним досвідом міжособистісної взаємодії в минулому.

Основні комунікативні проблеми слабозорих дітей полягають у відсутності емпатії, високій соціально-емоційній неадекватності, що призводить до порушень соціальної критичності та тривожних комунікаційних установок. Комунікативні труднощі спричиняють закріплення небажаних, з точки зору соціального пристосування, рис характеру, як то: навіюваність, боязкість, тривожність, істероїдність, що породжує утриманські установки, конфліктну самооцінку та захисну соціальну агресію.

Отже, глибокі вади зору суттєво порушують системну взаємодію людини з навколишнім середовищем, що позначається на орієнтувальній діяльності, гальмуванні гностичних процесів, дії вищих функціональних структур, і як крайній

випадок – появі деприваційного синдрому, соціальної й фізичної ізоляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖРЕЛ:

1. Андреева Г.М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений / Г.М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 365 с.
2. Литвак А.Г. "Психологія сліпих та слабозорих". - СПб. 2006. - 186с.
3. Синьова Є.П. Тифлопсихологія: навч. посіб. / Євгенія Синьова. - К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. -213 с.
4. Комплексний супровід дітей з порушеннями зору в умовах навчального закладу: навчально-методичний посібник / Ю. О. Бистрова, А. М. Петруня, В. Є. Коваленко, Н. А. Колодна, С. А. Лупир. – Луганськ: ЛОІППО, 2012. - с.
5. Никулина Г. В. Формирование коммуникативной культуры лиц с нарушениями зрения: Теоретико-экспериментальное исследование / Галина Никулина. - СПб.: КАРО, 2006. - 400 с.
6. Феоктистова В. А. Развитие навыков общения у слабовидящих детей: монография / Валентина Феоктистова. - СПб.: Речь, 2005. - 128 с.